

Մանգոյանի Էֆեսոս

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԷ ՎԷ ՄԻՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԷ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՍԷՆԷ

1866 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29 ՃԻՒՄԱ ԻՐԹԻՍԻ ՍԱՊԱՀ

ՆԻՄԵՐՈ 186

Մանգոյանի Էֆեսոսը հաճախ 6 եանի սենեակ 300
նիւթի վերելի, սենեակի գրքի, բոլոր փարաք տախի
իշխան օլարագ, 200 դշ օլուդ, տլթը այլըը 100 դշ օլա-
բագ, վե նիւթի տախի 50 ար փարաք տախի տախի տրը :

Իւնաթըն պէհէր սաթըն իշին, պի-
րինճի տէֆատա 5, իրինճի տէֆատա 2,
վե իւշինճի վե սաթի տէֆատա 1
էր զուրուշ այլնադ տրը :

Մէթըն վե սաթի, Պէյ-օղլունա տօղրու-ե-
467 նիւթըն իւնեակ ԼԷՎԱՆԹ ՀԵՐԱԼՏ Թադի-
նեակ, կարապետ 8. փանտանե կեօնտը իշին տրը :

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏԱԽԻԻՅՅԷ

ԲԱԹՐԻԹԻՆԷՆԻՆ ԶԱՆՅԸ

Պաղըսը բաթրիքիսանէն շու շիւմ
տիքի հալինի կեօրտիւքճէ վե իշին տրը-
ճէ, սեպէպիւրինի պիլմէտիքիւրինտէն,
տիւշարը իսթիլըսա օլմագտա տրըլար :

Վե պաղըսը տախի, բաթրիքիսանէ-
նին զաաթը վե առեմի իզթիտարը սե-
պէպիւրինի խարիճի շէյլը տրը զիւլ-
միւյլէ, թագպիհ իթմէյիւյ, իլլա ածը-
մագտա տրըլար :

Հալ պու քի էօյլէ տէյիլ տրը, բաթ-
րիքիսանէն զաաթը սեպէպիւրինի մեմպար
պիլղաթ քէնտիսինտէ օլուդ, վե պու ի-
սե էն զիւնտէ էսէթ օլունադա պիլը
հալտէ տրը : շէյլէ քի, սըթմա թուլթան
ասամըն իւշին մէյէ վե տիթրէմէյէ պաղ-
լատըը վագըթ, ըսընմասը եախտ թէր-
լեմէսի նիւթիլէ իւզէրինէ սեքիլ եօր-
դան պըրագըլըս, վե եանընա տախի տէօրթ
մանկալ տիթէ զօնուլտուգտա պիլէ շիշ
պիլը ֆայիտէյի մուճիւ օլունադա պիլը
պիլը, բաթրիքիսանէ տախի պիլղաթ քէնտի
նուֆուզ վե գուվլէթինի հէր եէրտէ վե
հէր միլէթ նեգտիտէ զայպ իթմիշ օլ-
տուղունտան, պուլնա տիշարտան նու-
ֆուզ վե գուլտէթ ֆայիտէ իթմէյիւյ,
իլլա պիլթին պիլթին պաղա պիլը
հալէ վագընտան մատա հիշ պիլը չարէ
օլմագ :

Բաթրիքիսանէ զաաթըն տախի սե-
պէպիւրինի չօգ տուր : լաքին պիլը եալընը
պիլը գաղընը պէտան իտէլիմ :

Էվլէր սըրագան պատրիարք հայր հաղ-
լէթիւրինին սեքէն եաղընտա պիլը իլ-
թիեար գաթ օլմագ տրը :

Վագաա բէք տիւնտար, բէք քեամիլ,
վե բէք միւհթէրէմ պիլը գաթ տրը : հալ
պու քի, միլէթճէ, տէվլէթճէ, վե տիւն-
եաճա տէրքեար օլան մալիմաթ, թէ-

սալլուրաթ, վե թէֆէք քիւրաթլարընը
քեամիլէսի, պուլնտան էլլի ալթմըշ սե-
նէ էվլէլ թօրլանըլըշ եախտ գաղանը-
մըշ շէյլէր օլունուղունտան, շիմտիքի տիւն-
եա եախտ կիտիշ եա բօլիթիգտեա տա-
լա ուեա մանեադընտա շիւքէ եօգ տուր :

Պիզ էօյլէ միւսինն վե միւհթէրէմ
գաթլարը, պէօյլէ քէնտի գուլտէթ ու
հալլէրինէ մուղայի մեմուրիլէթլէր պա-
ղնա կէշիւրէք պաղա ու մէշագգաթ-
լարըլա պէրապէր, միլէթին տախի խա-
րապիլէթինի մուճիւ օլմագը, իլլա,
իւշիլլամը թամ իւզըն բաճաթ իթտիլ-
մէլի, վե հէմ քէնտի տուաթընը ալըպ,
հէմ պաղէն էսկի հալլէր իւզէրինտէ մա-
լիմաթ սօրմալը, վե հէմտէ քէնտի թա-
րիգաթընտա պուլունանլարա պիլը իլի իպ-
լէթ վիլմէլիլը :

Բաթրիքիսանէմիլ պէօյլէ միւսինն, վե
եէնի տիւնեա վե բօլիթիգտա տախի պիլղա-
պէր պուլունադու թագտիլտէ, էկէր-
շի էհիլ իեադաթ, վե սահիպ գուլտէթ
պիլը մէճիլիլիլ պուլունմուշ օլա խի,
եինէ իշէր շու շիմտիքի հալլէ քէսպ իթ-
մէվլէր իտի, շիւնքի թագալիլիլ միւշա-
րիլէյհի պիլը բէտէր մագաթընտա քէօշտէ
բաճաթ իթտիլէրէք, վե միւհիւր պաս-
տըրմագ վե հըթիլ իթտիլմէք խըտմէթիլ-
լէ իգթիլիլ իտէր իտի : հալ պու քի,
իսմի պուլունուդ, վե պաղա տէֆա
սեօյլէ տիլիլիլ պիլնաէն, թէքմիլ ճիսմի
անճաղ պէշ ալթը հաթիթատա պիլը տէ-
ֆա կէօրիլէ պիլմէքտէ օլան հէյլէթ ա-
ղալարընը : պաղը ճիհթէլէ պիլը գաղը
միւսթէնա թուլթուլտուղու հալտէ,
տիլլէրլէրինին բաթրիքիսանէ իտարէսինէ
միւզթէտիլը գաթլար օլմագըլարը տէր-
քեար, վե պիլղիմ պու ալթը եէտի ալ-
լըգ իտաաթընը, պիլղաթ քէնտիլէրին
ալթը եէտի ալլըգ տմէլ ու հարէքէթլէ-

լիլլէ քեամիլէն թագալիլ իթտիլէրիտէ
աղիքեար տրը :

Պու հէյլէթին պաղա տիւրլը գա-
աթ վե առեմի գուլտէթի պէր թարաթ
օլուն, պարի հիշ տէյիլ իսէ իլի ֆէնա
պիլը շէյլէ գաղար վէրտիքտէն սօնրա, ալ-
նի գարաթա տուրմալըպ, « գալմէլէօն »
կիլի կիւնտէ եա սաթտա պիլը քէքեար ու
լէյրէնի տէյիլ իլմէսի պիլթին պիլ-
թիւն քէնտի դաաթընը մուճիւ օլմագ-
տա տրը :

Շու սօն սեօյլէ տիլիլիլ իսպաթ իշին
եէնի պիլը իսպաթ իսպաղ իտէլիմ :

Պուլնտան օն կիւն գաղար մուգաու-
տէմ, բաթրիքիսանէ թարաթընտան կէօն-
տէրիլէն գարաթար, կէրէք սաթիլը դաղէ-
թալարտա, վե կէրէք Մանգուլմէմիգտէ
տէրճ իտիլմիշ իտի :

Մէգընը գարաթարըն սըրաթընտա,
առաջնորդարանլարըն պիլը հիւսնի նիգամ
թաճթընա վագ օլունուդ, վե մուրալ-
խա պուլունմաեա եէրլէրէ մուրալ-
խաս թայիլին զըմընտա, իսթանպօլտա
պուլունան եպիսկոպոսար իլէ առաջ-
նորը վարդապետլէր բաթրիքիսանէ տա-
վէթ իլէ միւշալէրաթա կիլիշիլէճէյի գա-
լարը տախի օգուլմուշ իքէն, պու տէֆա
ֆուլնմա իսէ, մուղայիլի օլարագ, շու
միւհիմմէսէլէնին, եալընը եպիսկոպոս-
լարտան միւրլէթթէպ պիլը գօթիսիւնա ի-
հալէ գըլընտըը օգուլմուշ տուր :

Պու իսէ պիլը հէյլէթ եա պիլը մէճիլէ
ասալ եաղընը շէյլ տէյիլ տրը : պու ա-
լէմտէ, էն պաեաղը պիլը առեմ տախի
սեօգ վե գարաթընտա սեպաթ ու մէթա-
նէթ իսպաղընա պօրճըլը իքէն, պիլը միւ-
լէթին իտարէսինէ թայիլին օլունմուշ օ-
լան գաթլարըն նէ գաղար զիւնտէ պօրճ-
լու օլունուդարը պէտանէ հաճաթ տէյիլ
տրը : տիլէք տրը քի, բաթրիքիսանէ հէր
նէ քի եաբաճագ իսէ, էվլէլինտէն պիլը

խի տիւնընմէն, վէ պատէ հու իլան իլէ-
մէն տիր :

Բաթրիքիսանէ վէ հաթթա ընդհա-
նուր ժողով իւզէրինտէ պու սէպաթսըզ-
լըզ չօդ տէֆա կէօրիւմիւշ, վէ պու ճի-
հէթլէ քէնսի գատուր ու հայսիսէթլէրի-
նի զայս իթմիշէր տիր :

Պէշ ալթը սէնէտէն պէրու թայեին
զըրնան միլէթ իտարէսի մէճիսլէրինին
հէման քեաթֆէսի իւզէրինտէ, Ֆազաթ
պիր պիրինտէն Ֆարգլըճա օլսարագ, շու
զայիֆլէք վէ գուտրէթսիլ լէք կէօրիւ-
միւշ տիր : լաքին, շիմաթի հէյսէթին
զայիֆլէսի սէլէֆլէրինինքինտէ թէճա-
վուզ իլէմիշ տիր : շիւնքի, միլէթ թա-
րաֆընտան ինթիսապ օլունմադըլարըն-
տան, վէ պիր գաշ քիշինին նէֆսանի-
էթ ու իտաաաթ սայէսինտէ շու մէմու-
րիյսէթէ կէշմիշ օլունմադըլարընտան, ու-
մուճ նէգուրինտէ հիւսնի թէվէճիւհ
պուլամադըլարընտան պաշգա, նիշէ հարէ-
քէթլէրի ճիհաթըլա Ֆասը տախի տա-
վէթ իթմիշ օլունմադըլարընտան, իսթի-
ֆալարընք վիւրէրէք, միլէթին սէֆիլ հա-
լինէ պիր չարէ տիւնընմէնսինի, քէն-
տի եէնի թէճիւպէլէրինէ թէվէֆիգան,
ուճուճա, իսպրիսահանէ իսթար իտէ-
ճէք եէրտէ, իսրար իտիպ տուլմադտա,
վէ պիր իշ տախի կէօրէմէրտէ օլունմա-
դըլարընտան, կիւնտէն կիւնէ էմիյէթ ու
գուտրէթլէրինի զայս իթմիշէր տիր :

Պու միւնսաթէթլէ շունու տախի պէ-
եան իտէրիլ քի, բաթրիքիսանէ, պու ա-
ռաշնորդար մէսէլէսի գարարընտա տա-
խի եանըլմադտա տըր : շիւնքի, մաքինա-
ճըլըզ իլմինէ ազաճըզ աշինա օլսանլար
բէք ալեա պիւրլէր քի, պիր մաքինանըն
չարիլարընք տէօնտէրէ ճէք օլան միլ, վէ
եախօտ պիւլիւք չարիտա չարբըլըզ օլ-
տուդճա, քեաթֆէսինին տախի չարբըզ
տէօնիւպ, վէ չօղա վարմադըլըն պիւ-
լիւք պիր գազաեա ուղրաեաճաղը կիպի,
միլէթ իտարէսինին պիւլիւք չարիւր եա-
խօտ միլի մադամընտա օլան բաթրիքիսա-
նէտէ տիւզէլմէտիքճէ, առաշնորդըլըզ
ընտիւզէլիպ, վէ հիւսնի ըապըթա քէսպ
իտէմէյէճէլէրի շէմ կիպի աշիքեար տըր :

Բաթրիքիսանէին վազաա պու նիյէ-
թի մէտհէ շաեան տըր : լաքին մէզքիւր
առաշնորդըլըզար մէսէլէսի, էօյլէ բէք
չարուզ գարար վէրիլըր մէսէլէ տէ-
լիլ տիր : զերա, միլէթին « էօմրիւ » եա-
խօտ « էօլիւմիւ » մէզքիւր մէսէլէյէ պաղ-
լը տըր : տիմէք տիր քի պու մէսէլէնին
հալ լի իշին, էվիլէլա Սահմանադըլուճիւն
մէյտանէ կէլէրէք, ուճուճի մէճիսլտէ
պուճուճ իւզէրինէ բէք չօդ միւզաթէրաթ
կէշլէլի, վէ էսաթընա գարար վէրիլմէլի,
վէ պինտէն ալէյհ էվիլէլա բաթրիքիսանէ
պիր հիւսնի նիլամ վէ գալմոնին թաշ-
թընա ալմնալը տըր :

Պիր թագըմ միլէթ զայրէթի շէքէն-
լէր, « ըէֆօրմ, ըէֆօրմ » եանի իսլա-
հաթ վէ թէպէտտիւլաթ տէյի պաղըրը-
մադտա իտէլէր, առը մադաթլէրի պաշգա
պիր շէյ օլմաեըպ, իլա էվիլէլ էմիլտէ,
շու բաթրիքիսանէճէ, վէ հէմտէ հէր ճի-
հէթ վէ հէր առամը հադգընտա ուճու-
մի պիր թիպէտտիւլաթ, վէ պինտէրին
բաթրիքիսանէնին իքինճիսի տիմէք օլան
առաշնորդըլըզարըն իսլահը հալմէրի նի-
յէթիստէն իպարէթ պուլունմադտա տըր :
եօլսա, նէ հասըր օլուր առաշնորդըլըզ-
լարը պիր նիլամ թաշթընա վաղ իտիւ-
մէյէ շըզըլըլմադտան, զերա գաթէն պաղըզ
պաշտան գօզմուշ, վէ վիճուտէ սօնու-
տան եաեըլմաեա պաշամըլ տըր : վէ իշ-
թէ բաթրիքիսանէնին էն պիւլիւք վէ էն
աթիվ օլունմադ գապահաթ վէ ճիւնհա, վէ
կիւնհաշտա պու տուր քի, հալեա միլէ-
թին իտարապիյէթինին պաշըճա սէպէ-
պի նէ տիր, վէ միլէթին իտարընք տիւ-
շիւնէնլէր ճէ նիյէթ ու էքքեաթտա պու-
լունմադտա օլունմադըլարընտան պիւլիւպէր
պուլունմադտա տըր :

— Պալեատէքի միւլահադամըզը տիլ-
տիրտիքաէն սօնրա, շու աթիտէքի բաթ-
րիքիսանէ գարարլարը իտարաֆըլըզա կէ-
միշ, վէ եպիսկոպոսլար գօմիսիօնու հազ-
ընտա սէօյլէտիքլէրիմիլի, վէ ֆունշուճն
հալմաթիսինի թաստիլ իլէմիշ տիր :

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

24 հոկտ. 1866

1. Առաշնորդարանաց եւ վիճակաց
բարեկարգութեան խնդրոյն համար մայ-
րաքաղաքս գտնուող եպիսկոպոսներէն
բաղկացեալ ժողով մը կազմուեցաւ, որ
վիճակային բարեկարգութեանց միջոցնե-
րը խորհելով ծրագիր մը պիտի պատրաս-
տէ խառն ժողովին :

2. Աղթամարաց աթոռը անիշխանու-
թեան երեսէ պանազան անկարգութեանց
մէջ ինկած ըլլալուն պատճառաւ, նոյն
խի վիճակայնոյ խնդրոյն համաձայն ս-
րոշուեցաւ իր մէջէն գերապատիւ Յակոբ
եպիսկոպոսը տու ժամանակեայ Տեղապահ
կարգել, եւ աթոռոյն ներքին եւ արտա-
քին տեսչութեան եւ սմէն կիւրպ պահ-
պանութեան հոգը անոր յանձնել մինչեւ
ընտրութիւն կաթոլիկոսին, Այս առ-
թիւ խաչատուր անուանեալ (1) կաթոլ-
իկոսը որ վանէն Աղթամար գացեր է,

(1) « Անուանեալ տէնիլմէքտէն իսէ,
բաթրիքիսանէնին թա վաղթիտէ գուհուրա
կէլէն ըէսմի քէնտի իլանընա, վէ վիճակային վէ
ընդհանուր ժողովարըն իսանլարընա թէվ-
ֆիլդան « անվաւեր » սըֆաթը թէքէրիւր
օլունմադ օլտա իտի, տահա իյի օլմաճ մը իտի,
աճէպա պուճուճ տախի պիր կիլի նիլէթ
օլմալը տըր տէյի սուլիլզանտա գաշիլ օլուր
իսէք, եանլըր մը երդ. . . »

որոշուեցաւ ետ կոչել եւ իւր ոչի տեղը
վերադառ ճընել :

3. Ռուճանիոյ իշխանին կողմէ ամե-
նակարօտ հայ ընտանեաց համար հարիւր
օսմանեան լերա ողորմութիւն շնորհուած
ըլլալով՝ անոր բաշխման տնօրէնութիւնը
յանձնուեցաւ յատուկ մասնաժողովի մը
ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքական
փոխանորդ Ս. Հօր : Խիլ յիշեալ բարձր
իշխանին շնորհակալութեան նամակ մը
ուղղել որոշուեցաւ այս ըրած շնորհին
համար :

4. Պէշեթաշի թաղական խորհրդոյ
անդամոց մէջ դժբաղդաբար անհամա-
ձայնութիւն ծագած ըլլալով, անոր քէն-
նութիւնն ու կարգադրութիւնն ասկէ
առաջ խառն ժողովը իր անդամներէն եր-
կու հոգւոյ յանձնած էր : Այս շարթու-
լիշեալ մեծ քննիչներուն բերած տեղե-
կագրութեանէ բերկրութեամբ իմացուե-
ցաւ որ անհամաձայնութեան ինքիւրե-
րը կարգի դրուեր են, եւ հրաժարեալ
անդամները վերադառնալու անհրաժեշտ
լինեց պաշտօնը ազգասիրութեամբ շա-
րունակելու :

Միլէթիմիլ պօրճուճուն գարատը-
մասը նիյէթիլէ պիր գօմիսիօն մարիֆէ-
թիլէ իեանէ թօրլանըլմադտա օլուպ,
վէ աթի իւզ զիքը զէվաթ թարաֆըն-
տան 41 պին դուրուշ իհտա օլունմադ
օլունմադըլարընտան, մա թէշէք քիւր պէեան
իտէրիլ :

Միլէթին շիմաթի հալ վէ էքքեա-
լընա նէգարէն, պու թալիլէ պօրճա-
րաթմազ բէք միշքիլ օլունմադըլարընտան,
բաթրիքիսանէ շու թէշէպիւլաթը իճ-
լասընա մուվաֆֆազ օլուր իսէ, հիք-
մէթ նէվինտէն պիր իշ կէօրմիւշ օլուպ,
վէ պիւլիւք մէտհ ու սէնաեա շտեէսթէ
օլունմադըլարընտան շիւրհէ եօզ տուր :

15000	ղըշ Գեորգ պէյ Երաման .
6000	Գեորգ եւ Աւետիս Էֆէնտի Պարտիզպանեան .
5000	Յակոբ Էֆէնտի Մուպաեա- ճեան .
3000	Միրիճան եւ Մովսէս Էֆէն- տի ֆալաղեան .
5000	Սիմօն եւ Սեպուհ Էֆէնտի Մաքսուտեան .
2500	Յակոբ Էֆէնտի Տօնելեան .
1500	Ստեփան Էֆէնտի Եազըճեան .
1000	Յակոբ Էֆէնտի Եազըճեան .
41000	

— . . . Միլէլիլ
1866, հոկտ 27. Աթիթանէ
Աթիլիւզ զիքը վուդուաթըն դազէ-
թայի միւլթէպէրիլիլտէ տէրճի նիեալ
օլունմադ :
Սեպտեմբեր 28տէ ֆաղար-եէնի քէօ-
լիւն աշաղքի մահէլէսի սէքէնէսինտէն

Խաչիկ օղու Սահակ նամքէս . Սուլթան
նամ Հայ խաթունն օգգասը 73 փա-
րաեա պիր մըգասար փէքմէզ սաթըն ալըր
իքէն , գարիյէյի մէզպուրէնին նուֆուզ-
քեարանընտան Ալի աղա նամ քիմէսնէ
իւթէ կէլէրէք , փէքմէզ սահիպէսինէ
ա փէքմէզի գաճա սաթընօրսուն * տէյի
սիւալ իթմիշ , վէ մէրգուլ տախի 73
փարաեա սաթաղընը խապէր վէրմիշ .
Ալի աղա , քէնտիսինին 73 փարաեա ալա-
ճաղընը պէեան իթմէսի իւզէրինէ , Սա-
հակըն կէլի շէքիտիկինի կէօրտիւքտէ ,
մուգասունմա քէնտի սիրքէլէնմիշ վէ
պօզուգ օլսն փէքմէզինի Սահակա ճէպ-
րէն սաթամաաղընըն էօճիւնիւ պու տէ-
ֆա չըգարմաղընը պիր Ֆուրսաթ սայուր-
ղընտան , զօրպալընը էլէ ալարագ , մէր-
գուլէ խաթունն փէքմէզինի 73 փա-
րաեան Սահակըն ալմասընը իպրամ , վէ
հատտէն զիւստէ հաղարէթլէրտէն սօն-
րա , մէրգուլմու էփէյիճէտէ թէփէլէմիշ .
Պու արսուտ Սահակըն պիրաւտէրի Ա-
հարօն նամ քիմէսնէ , մահէլի մէզպու-
րուն խանէտանընտան հազգաւիյեթիշ-
նա Սահակ աղաեա կիտիպ քէյիթիյէթի
անլաթմաղտա իքէն , օրատա տախի մէր-
գուլ Ալի աղա իւթէ կէլէրէք , վէ ալայր
սէն պուրաեա կէլիպտէ ալէյիսիմտէ թէ-
շէքքի իտէճէք աւտամ մը օրն * տէեէրէք
խսէմէյէ տալմանտընը , վէ այնի պար-
պարըղա ճէսարէթ իտէճէկինի Ահարօն
կէօրտիւքտէ , տաեազ եմէքտէն իսէ
կիւճ իլէ քէնտուլի օտաւտան տիշարը աթ-
միշ տըր :

Իզմիտ միւթէսարընը Հասան Թահ-
սին բաշա հազրէթլէրինին պէօյլէ եէնի-
շէրիլէքէր մալիւմարը օլտուգտա , անի-
տէ լազըմ կէլէն միւճաղաթըն իճրասընը
էմր ու թէրթիպ պուեուրաճաղընը մէ-
մուլի գալիտէն տըր :

Էյլէ թէրպիյէսիզ էօրֆ սահիպէրի ,
մէմալիքի մահրուսէյի շահանէ իշին պի-
րէր պէլա սաեղըմագտա տըրլար :

— Գանտիա գայիմագամըղը ասաքիրի
միւվազղաֆէ գուամանտընը իզլէթլու
րէշիւ էֆէնտիէ :

Բէսմի գայիմագամըղը Հանեա Թահ-
րիւթ պաշ քեաթիպի Ֆիւթուլէթ-
լու թաւըգ էֆէնտիէ իհալէ պուլլու-
մուշ տուր :

Լէֆուշա գաղասը մէճիսի ազասըն-
տան վէ էրմէնի միլէթի միւթէպէլա-
նընտան Ֆալիպեան Մարտիրոս էֆէնտիէ
մէճիտիյէ նիշանը պիշանընըն պէշինճի
րիւթպէսինտէն պիր գըլթաղը իհասն
պուլլուլմուշ տուր :

— Վարնատան կէլէն պիր թէլէկրա-
ֆանէզարէն , շէհրիմէզպուրտան Բուս-
ճուղա գաղասը եաղընըն օլսն տէմիր
էօլու իշլէմէյէ պաշալընը տըր :

— Սալը կիւնիւ զազէթումըզ չըգարը-
լամաղըղընտան , պու կիւն ախշամա տա-
խի պիր նիւսիւ չըգարըլաճագ տըր :

— . . . Միւլէլիֆ .

1866 հոկտ . 24 Կ . Պօլիս Պէյ-օղլու .

Պուստան չէնտ հաֆթա աստէմէրի զա-
ղէթայի միւթէպէլերինի տէրունիտէ միւն-
տէրիճ Մկրտիչ եպիսկոպոսուն բաթրիքիսա-
նէտէ շու գաստար լիւրա չալտըրտըմ տէյու-
իտտա , վէ պուլլուլմուսը խուսուտուտա տա-
իր իճրայի սանալի սիւրիյէ իլլէմիշ օլտու-
ղու միւթալաակիւզարմըլ օլմուշ իտի :

Իշլէ կէլէն տէֆա ֆուշն նամ զազէթա-
նըն 143 նիւմէրօլու նիւսիսէսինտէ տախի ,
Թահրի օլունմուշ օլսն մէնգըպէյի մուֆաս-
ալէ կէօգտէն կէլիլիլէրէք , խուսուտու մէզ-
քիւր հազըղնտա ալէա վէճէլ իսթիսար
թէճէսսիւս վէ թէֆէհիւմիդի իզհար իտէ-
րիզ :

Միւմայիլէյի Մկրտիչ եպիսկոպոսուն նէ-
մէսէք վէ նէ մէշրէպտէ պիր քիմէսնէ օլ-
տուլու խալլի վազըթտան պէրու շուեու-
պուլմուշ իտի իսէտէ , պու տէֆա տախի ու-
լիւմի գուտէմայի Մըսրիյիլնտէ մալիւմաթը
քեաթիլէ , եանի զէմանէմիդտէ պիր Մուս-
ղուհուր իտէճէք օլսա , գարընտա իճրա-
յի ալիւմէթ իտէճէյինէ չիւքմէմիզ գալմա-
մըշ իսէտէ , ինշալլահու Թաւալա եինէ պիր
Մուսէմ միսիլու քիմէսնէնին քէլիմի գաւա-
ղանը էլպէթտէ միւմայիլէյին եալան , վէ
եըլանլարընը պիր կիւն եուտաճաղընա չիւք-
նէ իթմէյիզ :

Միւմայիլէյի եպիսկոպոս մուգաստէմա Էն-
կիւրիւտէն քէնտուլէ կէլիլիմիշ օլտուղու ազճէ
խուսուտուտա Աղգայիս իսան ժողով Թա-
րաֆընտան ճէլպ օլունարագ , էօնայի բաշ-
տէ իզմիլէ ուղրաեուպ , 100 լիւր , վէ բաթ-
րիքլաանէնէ մուվասէլէթինտէ 56 լիւր չալ-
տըրմըշ օլտուղուն իլան իլլէմէքտէ պուլլուն-
տուղու մութլագա պիր հիքմէթի աճիպէ
վէ գարիպէ նէվիլնտէն օլուպ , վէ էկէր սահի-
իսէ պիլէ պուլուն սարիլի եա պէրապէր
կէզտիլտիյի արգասաշը , վէ եալուտ պիլզաթ
քէնտուտի օլմագ իթիմալտէն տըր :

Ֆիւլպագը բաթրիքիսանէմիզին ազճէճէ ի-
թիւտաճը տէրքեար իսէտէ , էլիւմտիւլիլահի
Թաւալա շիմայիլէ տէկին տէրունիտէն նէ պէօյ-
լէ պիր շէլին վուգու պուլլուլտու , վէ նէտէ
պէօյլէ պիր նամտար եպիսկոպոսուն օրտա
պուրտա սըգը սըգը լիւր չալտըրտըղը իշլ-
տիլմիշ տըր . մութլագա պուլլուտա պիր իլմի
ճէպէրուլիլէ , եանի Մըսրըն էսիլ սանա-
աթը օլսն իլմի նուճիւմ պուլլունճաղընա
զահիպ օլմուշ իսէքտէ , ինշալլահու Թաւալա
պու տէֆա եէնի թէշէքիլ օլունան Մաճիս-
ժողով աղալարընըն թէտալիլի քեաթիլէ-
սիլլէ օ միսիլու էսիլ իլիլիլիլին շիմայի ազճէ
թիմէնէճէկի թէպէլիլին իտէճէք տըր :

Փուշուշ նէշր իթիլիլ թաֆիլաթա կէ-
լինճէ , անըն տախի Մըսրտան չըգամ պիր
իլիւմ օլտուղու ֆէհմ օլունուր իսէտէ , Թաֆ-
սիլաթընտան սարթը նաղար օլունարագ եա-
լընը պիր գալ ճէվալընը թէճէսսիւս իլէ
իլլիթիֆա օլունուր . Մէսէլա Մկրտիչ եպիս-
կոպոս վէ եալուտ վէքիլ հայր սուրբ շիւպ-

նէլի օլանլարա եէմին վէրտիլմէք իշին մէր-
գուամըն պիր արաեա ճէմ իլէ օրթաեա պիր
Սաղմոս կէթիլմիլլէր , տէյիլ քի օրթաեա
պիր իլլիք պաղապուտ չէվիլմէք իշին .
Իմտի սօրարըզ Պ . ֆուշնա քի շիմայիլէ
տէկին եկեղեցիմիզին այնինճէ օլսն եէմին
Սաղմոս իւզէրինէ մի , եօլսա , Ս . Աւե-
տարան իւզէրինէ մի օլուր իտի . աճէպա հալ-
եա քէնտիսինին հին օրէնքտէ մի գանն իտիօր-
էկէր պուլուն պիր էյի պիլմէզ իսէ , վէքիլ
հայր սուրբտան էյիճէ սօրուպ էօյրէնսին ,
ղիւրա միւմայիլէյի տէօրթ աէնէնէ եաղըն տըր
վէքեալէթտէ պուլլունտուղունտան , էլպէթ-
թէ շիմայիլէ տէկին պէշ եիւզ քիշիլէ օլուն
եէմին վէրտիլմիշ տըր :

Մասիստէ Մկրտիչ եպիսկոպոսուն քէնտի
իմգասըլա նէշր օլունան մէքթուպունտա
Սաղմոս չէվիլմէք իշին , օտանըն օրթա-
աղնա գօյմուշ օլմաեուպ , իլլա եէմին վէր-
տիլմէք իշին կէթիլտիլմ տէեու սէրանէթէն
պէեան օլունմուշ իքէն , Պ . ֆուշն պուլուն-
տախի տիկէր պիր գալըպա տէօքմէք մագ-
սէտիլլէ կիւեա մէրգուամանըն եկեղեցիլէ տա-
վէթ , վէ Ս . Աւետարանա վէ Ս . Խաչա եէ-
մին վիլմէլէրինի անլաթմագ իսթէմիշ տըր .
էկէր պու պապտէ տախի թէքմիլ պիր մա-
լիւմաթ ալմագ իսթէրտէ , պուլուն տախի Գա-
րեգին հայր սուրբտան իսթիֆասար վէ իսթի-
ֆատէ իտէպիլիլ , շիւնքի միւմայիլէյի վար-
դապետ պու իշին տէյիլ եկեղեցիտէ , իլլա
բաթրիքիսանէնին պիր օտաւտան պիլէ վու-
ղու պուլլուտըղընը ինտա վէ իտտա իթ-
մէքտէ տըր :

Պ . ֆուշնուն իֆատէսինէ նէղարէն , չիւք-
նէլի օլանլարա պէրապէր , պիր քահանա
տախի պուլլունուպ , Սաղմոս իւզէրինէ էլլինի
վազ իթմիշ իսէտէ , հալ պու քի Սաեփան
վարդապետ պու միսիլու եէմինի գապուլ
իթմէյիպ , իլլա « գատ » վէ « գատաստան »
իսթէմիշ օլտուղունու թայիլա վէ Թահգիթ
իլլէմիշ տըր : Իմտի Պ . ֆուշնա սօրարըզ քի
պուլուն գաճիլիս տահա մագպուլ վէ միւթէ-
պէրտիլ , պէօյլէ պիր սըրգաթ մատտէսի խու-
սուտուտա կիզլիճէ Սաղմոս էլ պաւմագ
մը , եօլսա մէճիս հուզուրինտէ միւրաֆատ
վէ մուհաքէմի օլունարագ , եէմին տախի լա-
ղըմ կէլտիլի հալտէ րէսմին եէմին իլլէմէք
մի , Իմտի ալըգտան սէօյլէրիլ քի էկէր միւ-
մայիլէյի Սաեփան վարդապետ տահիշն Պ .
ֆուշնուն տէտիլի կիպիլ , « պէն Սաղմոս եէ-
մին իթմէմ , իլլա պու խուսուտա « գատ »
վէ « գատաստան իստէրիլ » տէմիշ իսէ , պու-
լուն հիշ պիր վազըթտա աեղա կէօրիւլմէ-
նէճէկիլնտէն մատա , աստէթա իզհարը հաղ-
գանիլիլ կէօթէրմիշ օլտուղու պէեան վէ
նիւմայիլան օլուր . վէ տահա ֆուշնա րէտա
վէ ճէրն իտիլէճէք քէք չօգ նէղէեան վար
խտի իսէտէ , պիզճէ ճէվապ վիլմէք չանանը
գատը ու հայիլլէթտէն պուլլունմաեուպ , վէ
պիրտէ քէյիթիլիլ եալընը պիր սըրգաթ
մատտէսիլնտէն տօլայը օլուպ , պուլուն տա-
խի պէր պէիլանը պալեա տարըղ վէ ֆա-
սըլըզ պիլ տէսիսէ , վէ հիլլէտէն իտարէթ
օլտուղու պիզճէ անկալընը իտուկիլնտէն ,
պու գատարա խըթամը քէլամ , վէ զաղէթա-
նըղ տիլունիլնտէ նէշրիլ մէրտմ իլլէմիլիլ
տըր :

—Շու աթիտէքի մէջ թուական տէր-
ձի թարաֆըրդտան երկիրսի իմզալը պիր
մէքթուպ իլէ թալապ օլունմուշ օլունպ,
վէ հէր նէ գատար պիրազ կիձիքմիշ իսէ-
տէ պիթարաթըղա ըրայէթէն պէեան ի-
տէրիզ .

... Միւէլլիֆ .

Ղաղէթայի միւթէպէրինիզ օլան Ման-
զումէյի էֆէքարն 105 իւնճիւ նիւսիւնսին-
տէ էնգարէ առաջնորդու սապըզ սէմանէթ-
լու Մկրտիչ եպիսկոպոս ալէյիւնտէ, սէրէ-
մէտանը միլլէթ թարաֆըրդտան բաթրիքիսա-
նէյէ թագտիմ օլունմուպ վէ պիր այնը զա-
գէթանըզ վասըթասըլլա նէյր ու իլան իթ-
տիրիլէն մանգէրի օգուեռուպ, վէ զայէթլէ
խօշունա կիտէրէք, օլ պապտէ պիր գաշ
Ֆըգըրայի հալի պիր պահս տէրճի իլէ նէյր
օլունմասը թարաֆըրդտան իլթիմաս օլուն-
մուշ օլան պիր գըլթա մէքթուպ օգուտում .
... միւէլլիֆ ճէնապը Հագգա շունա թէշէք-
քիւր իտէրիմ քի, միլլէթիմիգտէ շու տէրէ-
ճէ հագգանիյեթ վէ ինսանիյեթլէ ըրայէթ
իտէր պիր զաթ պուլտում, անճագ արգու
իթտիմ քիմ վէ նէրէտէն օլունդունու պիլ-
մէք, մէքթուպու աշաղընա գատար օգու-
տում խիթամընտա նէ պիր իմզա պուլապիլ-
տիմ, վէ նէտէ հանկը թարաֆտան օլուն-
դունու աննաեապիլտիմ .

Մատիմ օլ հագգանիյեթլէ ըրայէթ իտէն
զաթ, Գարահիսարըլարտան պիր գաշ սիւ-
ալլէր իթմիշ օլունդունտան, հագգանիյեթ-
լի թասանուպ իլէ պիզզաթ պէնտէնիզ մէճ-
պուր օլտում օլ զաթըն Խիւալլէրինէ ճէվապ
վիլթիլէ քի, զաղէթանըզ վասըթասըլլա նէյր
օլունմասընը ըէճա իտէրիմ .

Գարահիսար միւթէհայեիղանընը թագտիմ
իլլէտիքլէրի մահսէր, «պաս պահաղը թա-
սանուպ սուրէթինտէ» իմիշ . . . միւէլլիֆ
ղանն իտէր իսէմ օլ զաթ քէնտի գալէմէ ա-
լաճաղը պահսըն սըրֆ թասանուպ օլուն-
դունու խաթըրընա կէթիլմիշ վէ օլ սէպէպ-
տէն եազմը օլմալը, հէլէ օլ «թէսանուպ
միւրայի վէ միւտահանէ» թապիլլէրինի գա-
լըպը գալըպընա քէնտույէ թէրք ու իստէ
իտէրիմ .

Գարահիսարըլար «մէքքիւր մահէրտէ
իսթիմալ իթտիքլէրի լուղէթ, վէ ճիւմէլէ-
րին մանալարընը պիր էյիճէ պիլմէմէքտէ տիր-
լէր» իմիշ, մէքքիւր մահէրտէքի իմզա սա-
հիպլէրինն քեաֆթէսի եազմըլարը շէյին
մանեասընը պիլլի վէ աղնար թագըմընտան
տըրլար, զալիպա մէրգում զաթ պիր իլլիճէ
աղնանամամը օլմալը, էօյլէ իսէ մէքքիւր
մահսէրի տէրքիշի միւթալաա իլլէմէսինի իս-
թար իտէրիմ .

Էնգարէ ժողովուրդու վանքըն հիսապը-
նըն թէսիլլէսի հագգընտա բաթրիքիանէեթ
պիր արղուհալ եազմը «տիմէք իմիշ քի
Գարահիսարա տանըլլաճագ պիր շէյ եօղու-
մուշ» մաղալլահ հիսապ տէյիպ եայկարա
իլլէտիքլէրի մէպալիղին խալլիսի Գարահի-
սարտան վէրիլտիկի հալտէ նէտէն «տանը-
լլաճագ» պիր շէյ «եօգ» իմիշ, աճայիպ .
«Միւր տէֆթէր սէնէտ կէթթէրմիշ հի-
սապա պագըլմասընը իսթէմիշլէր, բաթրիք-
իսանէ վազիֆէ իտիմէմիշ» էմմա օլունմու-

պու եա', էնկիւրիւլէրին եազմըլը անտէ
հագգ նա հագգ տէմէյիպ, բաթրիքիսանէ
Մկրտիչ եպիսկոպոսու քէսիպ պիլմէլլիտի,
օնլարըն էֆէքարնա գալըրսա պէօյլէ . հալ
պու քի բաթրիքիսանէնին պօրճու հագգա-
նիյէթի իսթիսհապ իլլէմէք օլունդունտան,
տիմէք օլուն քի խուսուսու մէքքիւրուն քին
ու զարազտան նէշէթ իլլէտիկինի էլպէթ ազ-
նամըն տըր . հէլէ շու խուսուս կէրէյի կի-
պի իսպաթ իտէր քի, առալէթ ու նէֆսա-
նիյէթ տիր . Գարահիսարը իլէ մուսապէ-
րէսի արասընտա Մըսըր վագաասընը մէյ-
տանէ կէթիլլիք էրպապը միւթալաաեա պու-
տան տալիս ըանա մալիւմ օլապիլլի .

«Միւմայիլէյի եպիսկոպոսուն ախաղ ա-
մէլ ու մէշէպի հէր քէսէ մալիւմ իքէն
«800 էնալիսի պուլունան Գարահիսար, եր-
«կիրմի քիշի պէլքի պիր քիշիտէն թէշվիլ
«օլունարագ, քէնտիլլէրինէ ըանի օլմանն
«շէյէ միւտալիլէ վէ իւլէմա վէ ուգալա
«նէգտինտէ թայեիլպէ շանան» օլունշար, էվ-
վէթ Մկրտիչ եպիսկոպոսուն ախաղը հա-
միտէ վէ էթվարը հասէնէլէրի ճիւմէյէ մա-
լիւմ տուր . 800 էնալիսի պուլունան Գա-
րահիսար հիշ պիր քիմանտէն թէշվիլ օ-
լունամագ վէ օլունմատը, մէրգուման 20
քիշիլէր միլլէթին խալլիսահան վէ իլէրու կէ-
լէնլէրի օլունդունտան, վէ Մկրտիչ եպիսկո-
պոսուն միլլէթ վէ մէմէքթիճէ էլլիքլէրին-
տէն թէշվիլ օլունմուշարտըր . տէյիլ 20 տէյիլ
200 քիշիտէն . նէտէն քէնտիլլէրինէ ըանի
օլմանն շէյ իմիշ . էկէր Գարահիսար տէմէ
իլէ, Գարահիսարը-շարգը աղնալընեօր իսէ
եաղնըշտըր . օ տէյիլ տիր, Աֆիեօս Գարահի-
սարը տըր քի էնկիւրիւլէրին վիճակը տըր . պու
սէպէպտէն հէր վագըթ վէ հէր սաաթ հագ-
լարը վար տըր միւտալիլէյէ . նէտէն թայ-
եիլպէ շանան օլունշար, հագգանիյէթի պէ-
եան իթտիքլէրինտէմի, պիր թագըմիճրա-
քընա թէշէպալիս օլունան քին ու զարազը
մէյտանէ գօյտուգլարընմը, էվվէթ, էվվէթ
տօղրուեռու սէօյլէնէն թայեիլպէ շանան օլու-
նօր իմիշ . (Մկրտիչ եպիսկոպոսա Ֆէնա
տէսէլէր օլմաղար . . .)

«Գարահիսարըլարն տէյիլ 800 իւ, իլլա
20 սի նիշին պու իշէ միւտալիլէ իտիեօր-
լար» իմիշ . պէլի տէյիլ 20 սի 100 իւ, իլլա
800 իւ պիրտէն միւտալիլէ իտէրլէր, սէ-
պէպի Մկրտիչ եպիսկոպոսուն մէմէքթի վէ
միլլէթէ տէրքեար օլան իլլիքլէրի տիր .

Էվվէթ, Մկրտիչ եպիսկոպոսուն պիր գաշ
տէֆալար մէմէքթիլլիքէ թէշիլլիլտէ մէք-
թէպ վէ քիլիսէլէրիմիգէ քէք շօգ իճրաաթը
ըունանիյէ վէ ճիւմանիյէսի վուգու պուլտու-
հայ հայ, տիւնեա ախըրընա գատար ունու-
տուլմագ իլլիքլէրի վուգու պուլտու, պիւ-
թիւն էնալի թէշէքքիւրտէն աճիզ տիրլէր .
«Չիւնքի» էվվէթ Վահանադրուլիւն
անքեամընճա հիսապ մատտէսի էքսէրիյեթ
օլան վիճակըն ըն ու գարարիլլէ թէսվիլլէ
օլանագ տըր .

Էվվէթ, էնկիւրիւլէր վանքըն սահիպի
եալընըզ քէնտիլլէրի տէյիլ տիրլէր, քեաֆ-
թէյի վիճակար հիսսէտար տըրլար .

Էվվէթ, էնկիւրիւլէր պիղայրի հագգըն
տալա աշըեօրլար, նաֆիլէ եէրտէ մէսարիֆ

իտիեօրլար, մատաթի Գարա-հիսարտա հիս-
սէտար պուլունտուղու հալտէ, օլանագ մէ-
սարիֆինի գապուլ էթմէյէճէքլէրինի բրօ-
թէսթօ իլէ բաթրիքիսանէյէ պէեան իլլէտիլլէր
էվվէթ, նէվսանիյեթ իճրա իթմէքլիլլէ
հիսապ պէհանէսի քրիստոնեալըաեազընագ
էվվէթ, կէյիպ իշիպ նաֆիլլէ եէրտէ փա-
րա սարֆ իտէն քէնտիլլէր էնգարէ աղալա-
րը տըր .

Աճայիպ, միւմայիլէյի զաթ «Մկրտիչ ե-
պիսկոպոսուն էլլիքլէրինին վէ էսէրլէրինին
նէ օլունդունու շիմտիլլէ գատար նիշին նէյր
օլունմատըրըն» ախալ իլլէմիշ, իշթէ հէր
ուսուլի պունա մանէնթ տիր . Գարա-հիսար
էնալիսի օլ Գարահիսար էնալիսի տիր քի,
հէր վագըթ Մկրտիչ եպիսկոպոս հագգընտա
շանան օլունդու հալտէ, թէշէքքիւր ու սէ-
նատէն կէրի տուրմամըն տըր, եա հագգա-
նիյեթլէ ըրայէթճի զաթ, գարըշտըր Մասիս
վէ Մէճմուա նաման զաղէթալարըն նիւսիլ-
լէրինի, պուլունտուն Գարա-հիսար էնալիսի
նին թէշէքքիւրնամէլլէրինի, էօյլէ իսէ Գա-
րա-հիսար էնալիսի մէրգում զաթըն տէտիկի,
եանի քէնտի կիպի միւտահէնէճի օլմանըպ,
հէր վագըթ հագգանիյեթլէտէն կէրի տուր-
մաղլարընը .

Վանքըն հիսապլարը խուսուսունտա ա-
ռաջնորդուգ մագարընտան վիճակլարա տա-
նըշմագ պօրճ տուր, մատմ քի պագա-
ճագլարը հիսապըն էսասը վիճակլարընտան
վէրիլմիշ պիր շէյ տիր, նասը օլունտա վի-
ճակլարըն հագգը օլմագ իմիշ .

Խմտի, եա Միւէլլիֆ, օլ զաթըն 20 քիշի-
եթ սիւալի «էնկիւրիւլէր միւմայիլէյի
դարըն պի զայրի հագգըն նիշին տալա ա-
շըեօրլար» իմիշ, էվվէթ աշըեօրլար հագ-
աղլարըլար, նիշին, հագգանիյեթլէ օլմատը-
ղը իլլին, «նիշին», պու իշէ միւտալիլէ ի-
տէրէք մուհասէպէնին մանի օլմագ արղուքին
տէ» իմիշլէր . շունուն իլլին քի, էվվէթ,
նահագգ եէրտէ բարալար սարֆ իթմէքտէ
օլունդլարը իլլին, նէֆսանիլթ իճրասընա
գալըշտըլարը իլլին (1) «պունա թէլաշ նէ
լազըմ» էվվէթ էօյլէ եա, թէլաշ նէ լազըմ,
գօյլէրին էնկիւրիւլէր պիլտիքլէրի կիպի
եարսընլար, շաթսընլար, թիւքթիսիլլէր .
պունա հիշ թէլաշ լազըմ տէյիլ .

Ի Լ Ա Ն

Ճիւմա-իրթէսի կիւնտէն պէրու ըէճ
նիր վէ եաղ ախալ ու իթասընա տալիլ
պիր էլ տէֆթէրի պուլան քիմէսնէնին,
Պալ-Գարահիսարնա Հասան էֆէնտի մա-
ղաղասընտա թէսիլլէ իթտիկիտէ, միւ-
նասիպ կէօրիլլէն պալիշիշի ալաճաղը,
վէ պիր ինսանիյեթ իճրա իթմիշ պու-
լունաճաղը իլան օլունտուր .

(1) Վանքըն բարալարընը, Տալ-տիպի
նամ մանէլլտէ եէյիպ իշիպ չիւրիւթտիւք-
լէրի իլլին . նիշին իքի եիւզ սէնէտէն պէրու
էնկիւրիւլէրին վիճակը պուլունտուղուճագ
հալտէ վէրտիկիմիզ բարալարըն նէրէեթ սարֆ
օլունդունու պիլմէք իլլին .

ՍԱՀԻՊ ՂԱԶԷԹԱ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԷՎԱՆՔ ՀԷՐԱԼՏԸՆ ԹԱՊԻԱՆԷՍԻՆՏԷ
ՊԵՏ-ՕԼԵԻՏԱ ՏՕՐԴՈՒ ԵՈԼՏԱ, ՅՕԹՕԻՐԱՅ ԱԳՏՈՒԼԼԱ
ՊԵՏԵՐԼԷՐ ԳԱՐԵՐՈՐՏԱ ՆԻՄԵՐՈ 467 .